

בעקבות דוח נציבות הביקורת על הפרקליטות / פרופ' בועז סנג'רו

מחזיקים השודים כבני ערובה

אנשים במצב של איום. לפני שבועות ספורים פורסם מקרה שחשפה הנציבות, שבו אדם הוחזק כחשוד ברצח במשך 17 שנים (!). ההסבר שהציעה פרקליטת המחוז הוא שהתיק לא פוענח.

כחברה המתיימרת להיות נאורה אנו מצהירים שאדם הוא בחזקת חף מפשע אלא אם הוכחה אשמתו, אך אולי בפרקליטות יש הסבורים שאדם הוא חשוד עד שיוכיח את חפותו. האפשרויות הללו מעידות על תפיסת תפקיד מעוותת, והן מחייבות חינוך והסברה בקרב התובעים, אשר מייצגים את הציבור. תובע חייב לנהוג בהגינות מרבית ולא בשרירות. כשם שעליו להגיש כתב אישום במקרים המתאימים, כך בכל יתר המקרים עליו לשחרר את החשוד ולא להחזיקו כבן ערובה.

ובנוגע לעצורים שמחכים להכרעה בתיק בעניינם, אם לא תצליח הדרך האלגנטית שהציעה הנציבות - עם סגירת התיק גם הודעה לחשוד בהתאם - אציע מנגנון שבו

לאחרונה פורסם הדוח המערכתי הראשון של נציבות הביקורת על מערך התיבוע ומייצגי המדינה בערכאות, בראשות השופטת

(בדימוס) הילה גרסטל. הדוח, שאותו כתבה עו"ד קרוננברג-אורנשטיין, עסק באופן הטיפול בתיקים פליליים שהוחלט על סגירתם, ומצא עיכובים בלתי סבירים במתן הודעות לחשודים בעבירות, לעיתים תכופות אחרי חודשים ולעיתים אפילו אחרי שנים (!).

ברור כי לא נעים להיות במעמד המפוקפק של חשוד בעבירה. אך כדי לקיים מערכת אכיפת חוק, החברה מוכנה להשלים עם הסבל הרב, המועקה האינסופית והחרדה העצומה הנגרמים לחשודים, על אף שנגד רובם לא מוגש בסופו של דבר כתב אישום. מהדוח עולה עוד, כי בפרקליטות

ובמשטרה לא ממש מודרנים להודיע לחשוד שהוא יכול לישון בשקט. מצידם, כך נראה, שלא יישן. חשוד יכול לא לישון טוב שנה (בממוצע) עד שיחליטו לסגור את התיק נגדו; ושנה נוספת (בממוצע) עד שיטרוח להודיע לו; וביחד - כשנתיים - 2.5% מתוחלת חייו.

פשטות ההצעה שבדוח לפתרון מידי של בעיה זו היא מדהימה: לשלב בטופס שעליו חותם הפרקליט עם סגירת התיק, גם חתימה על הודעה לחשוד שלפיה כבר מותר לו לישון. הנה סיבה לאופטימיות: עם הכנסת הטופס החדש לפעולה, יודיעו לחשודים מיידית על ההחלטה לסגור את התיק.

פן נוסף ברור הוא התגובות. מקומם לקרוא את תגובת הפרקליטים שלפיה הנציבות לא מוסמכת לבקר את שיקול הרעת המקצועי שלהם. ראשית, אני כן הייתי מעניק לנציבות סמכות לבחון גם את שיקול הרעת המקצועי של הפרקליטים, לפחות כשמדובר בטעויות שיטתיות משמעותיות. שיקול הרעת העצמאי של הפרקליט איננו פרה קדושה, כשם שאפילו שיקול הרעת העצמאי של שופט נבחן בדיעבד על ידי ערכאת הערעור. שנית,

הנציבה השכילה לבחור נושא ביקורת מנהלי-טכני לחלוטין, שאיננו מערב שיקול דעת מורכב: מה יותר פשוט מלהודיע לחשוד שהוחלט לסגור את התיק נגדו? לפי הדוח, צוות הביקורת נפגש עם כל פרקליטי המחוזות, והללו כלל לא טענו שיש כאן עניין של שיקול דעת. כך שחוששני שמאחורי הטענה הזו מסתתרת תפיסת תפקיד מוטעית של חלק מהתובעים, שכנראה טועים לחשוב שמותר להם להחזיק את החשודים כבני ערובה.

הסבר מאולץ שהוצע הוא שכאשר מדובר בתיק (עם כמה חשודים) שבו הוחלט להגיש כתב אישום רק נגד חלק מהחשודים, בפרקליטות מעדיפים שלא לסגור את התיק נגד האחרים, כי אולי במהלך המשפט יימצאו ראיות גם נגדם. לפי ההיגיון הזה, אולי עדיף להחזיק את רוב האזרחים במעמד של חשודים... אפשרות מטרידה אחרת לאי-סגירת תיקים היא שבמודע בוחרים להחזיק

(צילום: רויטרס)

נדרש לעשות הרבה יותר כדי לאפשר לעקורים להישאר באזורים שלהם. כלומר, לדאוג לאספקת מחסה, לבתי ספר, לטיפול רפואי ולעוד צורכי חיים שלהם זקוקים הפליטים. זה אומר גם לשלוח צוותים אזרחיים למקום האירוע, כדי לסייע למדינות כמו לבנון וירדן

בכנס שנערך לאחרונה הבטיחו "המדינות התורמות" פחות ממחצית הסכום, בסך 8.5 מיליארד דולר, הדרוש לדברי האו"ם כדי לספק מזון ומחסה ל-12 מיליון הסורים הפזורים ברחבי המזרח התיכון. כמה מדינות אף הפגינו חוסר נדיבות גדול יותר מאחרות. ארה"ב ובריטניה סיפקו יחד השנה יותר מ-40% מהסיוע שביקש האו"ם עבור הפליטים הסורים, אך סעודיה סיפקה רק 0.5% מסך הסיוע; רוסיה תרמה 0.1%; וסין לא תרמה דבר.

אף שאין פתרון יחיד ותמידי למשבר הפליטים בעולם, שיימשך כל עוד קיימות מלחמות ורדיפות, אין זה תירוץ לא לעשות מה שניתן לעשות. משבר הפליטים דורש עזרה ותשומת לב רבות יותר מצדן של המדינות היציבות והמשגשגות יותר. כמו כן, דורש המשבר נקיטת פעולה רבה יותר בזירות האירוע עצמו. כלומר, בכל אזור ואזור, ובמקרים רבים גם לכל פליט ופליט. דברים שסייעו להשיג התקדמות כלשהי להקלת המצוקה. ●

שוהה כעת אורח סורי אחד בלבנון. טורקיה, שאוכלוסייתה מונה 75 מיליון איש, "מארחת" כעת לפחות 1.6 מיליון פליטים. שכנותיה מוכות העוני של סודאן באזור תת-סהרה, סומליה ואריתריאה, "ספגו" 3.7 מיליון פליטים ממדינות שכנות.

כמו כן, שוררת אי-הבנה לגבי משמעות המילה "פליט". ההגדרה הישנה, הכלולה באמנת ז'נבה מ-1951, מבוססת על שני נתונים שנקבעו בתקופת המלחמה הקרה: אדם "שנאלץ להימלט בשל איום רדיפה או בהיעדר הגנה מצד מולדתו שלו". בשנות ה-70, למשל, נמלטו המוני וייטנאמים וקמבודים מתיהם, וארה"ב קיבלה אותם ברצון וללא חשש שחלקם ישתלו פצצות בקניונים אמריקאיים. אך היום קשה יותר להבדיל בין פליטים אמיתיים לבין מהגרי עבודה וטרוריסטים בהתהוות.

הבעיה היא, שיישובם מחדש של עשרות מיליוני פליטים במדינות עשירות יותר, אינו הפתרון, אבל גם חסימה הרמטית של הפליטים אינה פתרון לבעיה. ובכל זאת, יישוב מחדש עשוי לשחק תפקיד בוויסות זרם הפליטים, והמדינות העשירות יכולות להיות יצירתיות יותר, באמצעות פיתוח של סוגים שונים של ויזות זמניות. כך שהפליטים יוכלו לקבל מחסה על בסיס ההבנה שהם ישובו לביתם אם וכאשר יהיה ביכולתם לעשות זאת.

בינתיים, כדי למנוע את נדידתם הקשה, נדרש לעשות הרבה יותר כדי לאפשר לעקורים להישאר באזורים שלהם. כלומר, לדאוג לאספקת מחסה, לבתי ספר, לטיפול רפואי ולעוד צורכי חיים שלהם זקוקים הפליטים. זה אומר גם לשלוח צוותים אזרחיים למקום האירוע, כדי לסייע למדינות כמו לבנון וירדן - שממילא מתקשות ליצור מספיק מקומות עבודה לאזרחיהן - בתחום התשתיות והפיתוח. למרות ההבנה שיש לעזור לפליטים,

בנוגע לעצורים שמחכים להכרעה בתיק בעניינם, אם לא תצליח הדרך האלגנטית שהציעה הנציבות - עם סגירת התיק גם הודעה לחשוד בהתאם - אציע מנגנון שבו הפרקליט שנמנע מלשחרר את מי שראוי לשחררו, ישלם פיצויים על כל יום של איחור. הבעיה היא, שבמדינה שבה אפילו על מעצר שווא לא נוטים לפצות, לא יקבלו במהרה את הצעת.

בשורה התחתונה, הדוח מוכיח שטוב מאוד שסוף סוף הוקם גוף שתפקידו לבקר את הפרקליטות. חבל שסמכויותיו של גוף הביקורת אינן די רחבות ואינן מעוגנות בחוק. ●

הכותב הוא ראש החטיבה למשפט פלילי ולקרימינולוגיה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים, מחבר הספר "הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם: גורמים ופתרונות"